

Посиленню консалтингового забезпечення державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності сприятимуть збільшення обсягів державного замовлення послуг консалтингу, створення при органах влади дорадчих рад з проблем розвитку зовнішньоекономічної діяльності та включення до них представників консалтингових фірм, проведення незалежного аудиту ефективності державної політики та публікація звітів про стан розвитку системи зовнішньоекономічної діяльності.

З метою покращення організації діяльності вітчизняних фірм на ринку міжнародних консалтингових послуг необхідно реалізувати заходи, спрямовані на створення підрозділів із клієнтоорієнтованого консультування, сприяння в підготовці фірм до міжнародних процедур відбору консультантів.

Для забезпечення узгодження інтересів держави, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності й інституцій сфери консалтингу необхідними є узгодження асортименту інформаційно-консультаційних послуг, програмування розвитку консалтингу відповідно до пріоритетів системи зовнішньоекономічної діяльності та її суб'єктів, сприяння утворенню і розвитку кластерних форм співпраці консалтингових фірм і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макхем К. *Управленческий консалтинг* : [пер. с англ.] / Макхем К. – М. : Дело и сервис, 1999. – 288 с.
2. Kubr M. *Management consulting: a guide to the profession* // Fourth edition. – Geneva : International labour office, 2002. – 876 p.
3. Козаченко С. В. *Консалтинг в сучасній ринковій економіці* / Козаченко С. В., Новицький В. Є, Довгий О. С. – К. : Арістей, 2006. – 380 с.
4. Хміль Ф. І. *Основи управлінського консультування* / Хміль Ф. І. – К. : Академвидав, 2008. – 240 с.
5. *Ринок консалтингових послуг. Його становлення та розвиток в Україні* : офіційний інтернет-ресурс організації Менеджмент: методологія та практика. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua>. – Назва з екрана.
6. Брюховецька Н. Ю. *Економічний механізм підприємства в ринковій економіці: методологія і практика* / Брюховецька Н. Ю. ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 1999. – 276 с.
7. Пономаренко Н. Ш. *Удосконалення управління діяльністю інформаційних підприємств* / Н. Ш. Пономаренко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». – Луганськ : Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля, 2005. – 19 с.
8. Трофімова О. *Огляд українського ринку менеджмент-консалтингу* / О. Трофімова. – К. : GFA Consulting group, 2006. – 34 с.

УДК 338:622

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Д. Г. Матукова

Вплив підприємницької діяльності на навколишнє середовище досяг критичної позначки, екологічна криза може перетворитися на катастрофу, тому необхідно переосмислити

взаємодію виробництва та навколишнього середовища. Обґрунтування нових підходів до еколого-економічного управління підприємствами має бути визначено на макро- та мікро-

рівні, що необхідно для побудови оптимального еколого-економічного механізму сучасного підприємства.

Істотний внесок у аналіз взаємозв'язків процесів «економічний розвиток», «економічне зростання – забруднення навколишнього середовища» внесли відомі вітчизняні та закордонні економісти: І. К. Бистряков, Т. П. Галушкіна, С. І. Дорогунцов, Б. М. Данилишин, М. З. Згуровський, І. І. Лукінов, Дж. Адроні, О. О. Голуб, К. Г. Гофман, Д. Гросман, А. О. Гусев, А. Джаффе, А. Корнуелл.

Особлива роль у розвитку екологічних питань у рамках неокласичної економіки належить англійському вченому А. Пігу, який відомий детальною розробкою «теорії зовнішніх ефектів». Дослідник визначає, що вибір людей у ринковій економіці базується на ірраціональній системі переваг, орієнтованих на негайний успіх, негайні результати в збиток задоволенню потреб майбутніх поколінь, це особливо небезпечно, коли йдеться про використання ресурсів природи, що приводить до їх надмірної експлуатації і виснаження [2, с. 264].

Різноманітні аспекти еколого-економічного управління розглядаються, таким вітчизняними вченими, як Т. Галушкіна, В. Карагодов, В. Лук'яніхін, Н. Трофименко, Л. Мельник. Вони трактують його як добровільну, ініціативну та результативну частину загальної системи управління промислового підприємства, орієнтовану на реалізацію його особистих екологічних цілей і проектів, розроблених на основі принципів економічної ефективності та екологічної безпеки [3, с. 11].

Оцінку теоретичних напрямків концепцій економіки навколишнього середовища, їхнього реального внеску в рішення проблеми взаємодії суспільства і природи можна розглянути за допомогою їхньої класифікації. Цій проблематиці присвячені праці І. Кукліної і Р. Новікова, В. Бартова і ін.

Мета і завдання дослідження – розглянути основні підходи та концепції еколого-економічного механізму природокористування, визначити перспективні напрями його вдосконалення.

Сьогодні проблема охорони навколишнього природного середовища і раціонального ви-

користання природних ресурсів сформована в одну з найважливіших глобальних проблем сучасності. Тому потреба формування політики покращення екологічного стану та попередження незворотних екологічних катастроф – проблема кожної країни планети. Економічна наука завжди розглядала в якості найважливішої передумови свого розвитку питання про обмеженість природних ресурсів, їх використання у сфері відносин обміну та розподілу між людьми. Обмежувальний характер використання природних ресурсів науковці розглядали в контексті аналізу економічного зростання.

Ідея про необхідність виходу цивілізації на рівень нового типу розвитку на початку ХХ ст. стала однією з домінуючих для представників природничо-наукового напрямку – «російського космізму». Так В. І. Вернадський вважав, що з виникненням людини і розвитком її виробничої діяльності людство є головним чинником усіх змін, що відбуваються на поверхні планети. У зв'язку з цим перед людьми постає цілий комплекс завдань не лише науково-технічного, а й соціального характеру, що зводиться до однієї мети – не допустити, змін природного середовища, які б відбулися на шкоду самим людям, іншим формам життя й надати їм розумно спрямованого характеру.

У кінці 70-х – на початку 80-х рр. ХХ ст. висновок про необхідність зупинення економічного росту і встановлення «економічно стабільного стану» як у рамках окремих країн, так і в планетарному масштабі роблять У. Каттон, Г. Дейлі, Г. і Е. Одуми, Е. Ольсен, Л. Браун та інші [1, с. 48]. Автори ідеї стабільного стану навколишнього середовища вважають, що їй повинна бути підпорядкована вся діяльність людей, урядів, їх економічна політика. Висунута ідея була сформульована у вигляді принципів англійськими вченими – членами організації «Рух за виживання» і опублікована у спеціальному документі «Програма виживання», у якому виділяється чотири основних принципи [5, с. 14]:

- 1) стабілізація чисельності населення;
- 2) зведення до мінімуму порушення екологічних зв'язків в природі;

3) максимальна консервація (чи резервація) матеріальних та енергетичних ресурсів;

4) задоволення від дій попередніх принципів.

Про можливість обмеження екологічних наслідків за рахунок технічних нововведень вперше наголосили англійські вчені Д. Пірс та К. Тернер [6, с. 53], дослідники підтримували ідею «замороження» економічного зростання в інтересах навколишнього середовища.

З 90-х рр. ХХ ст. людство приділяє значну увагу розробленню міжнародних угод з питань охорони довкілля. Термін «сталий розвиток» (англ. «sustainable development») вперше з'являється в доповіді «Всесвітня стратегія охорони природи» (1980 р.), представленій Міжнародним товариством охорони природи і природних ресурсів.

Проте найбільше уваги поняттю «сталий розвиток» було приділено у матеріалах Конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), де цей термін і був «узаконений». На сьогодні Концепція сталого розвитку уже стає не декларативним документом, а інструментом реалізації закладених у неї принципів через запровадження міжнародних інституцій, що визначатимуть екологічні стандарти та контролюватимуть їх дотримання.

О. В. Шубравська узагальнює декілька концепцій сталого розвитку [4 с. 118]:

1) концепцію «критичної сталості», яка передбачає взаємозамінність природних і економічних благ у процесі формування суспільного добробуту, проте у певних межах, які визначаються так званим «критичним рівнем якості навколишнього природного середовища (НПС)»;

2) концепцією «суворої сталості» передбачено пріоритет екології над економікою, що виражається необхідністю збереження екологічної сфери у процесі соціально-економічного розвитку суспільства та в разі відсутності можливості взаємозаміни природних і економічних ресурсів, які формують суспільний добробут;

3) концепцію «слабкої сталості» – збереження або зростання з часом сукупного капіталу (як суми природного та створеного

людиною капіталів) мають відбуватись без необхідності виконувати вимогу щодо відсутності можливості взаємозаміни його складових.

Такий підхід до вибору напрямів суспільного розвитку встановлює екологічні обмеження економічного зростання, узгоджуючи економічні потреби з екологічними можливостями; акцентується увага на можливостях взаємозаміни складових сталого розвитку.

Найбільш повну класифікацію запропонували В. Ф. Бартов і В. В. Сєдов. Ґрунтуючись на тому, що в сучасних умовах найважливішого значення набуває проблема екологічної кризи пропонують класифікувати концепції за чотирма основними змістовними моментами:

1) трактування причин екологічної кризи;

2) ставлення до можливості подолання екологічної кризи;

3) ставлення до ідеї економічного росту й охорони природи;

4) за вибором засобів подолання екологічної кризи, у тому числі засобів екологічного регулювання [6, с. 95].

Можна стверджувати, що парадигма сталого розвитку фактично стала альтернативою теорії економічного зростання. На сучасному етапі еволюції теорії сталого розвитку чітко простежується перехід від суто теоретичних дискусій до розробки практичних механізмів реалізації національних стратегій сталого розвитку, певних заходів з метою забезпечення еколого-економічного розвитку країн світу.

У працях вітчизняних науковців екологічні проблеми економічного розвитку розглядають через призму категорії «економіка природокористування», що пов'язана з економікою використання природних ресурсів і економікою охорони навколишнього середовища [6, с. 77; 8, с. 31].

У рамках «економіки природокористування» було розвинуто цілий ряд «галузевих наукових напрямів». Крім того, методологія економіки природокористування була покладена в основу ряду монографічних розробок, а саме: щодо проблем промислових відходів й навколишнього середовища [8, с. 48], розвитку мінерально-сировинного комплексу у регіональному аспекті, регіонального викорис-

тання лісних ресурсів і соціально-економічної ефективності використання курортно-рекреаційного господарства [7, с. 29] та ін.

Сьогодні формами державного впливу на процеси природокористування на підприємствах насамперед захищають, суспільні інтереси в збереженні національного природоресурсного потенціалу й охорони навколишнього середовища. У процесі управління екологічними процесами підприємство насамперед переслідує свої економічні цілі, пов'язані зі зниженням витрат на використання природних ресурсів і зі збільшенням прибутку від залучення природних ресурсів у виробничі процеси. Заходи щодо охорони навколишнього природного середовища підприємство розглядає також з позиції порівняння фінансових витрат і результатів. Що стосується ефективного економічного механізму природокористування, то він повинен бути представлений на двох рівнях: макрорівні (механізми й інструменти, які діють у межах усіх галузей і секторів економіки, на рівні країни); мікрорівні (в секторах, галузях при розробці концепції їх розвитку, на рівні підприємств).

У цьому аспекті, на нашу думку, перспективним вважається розвиток так званої прибуткової екології. Прибутковою екологією автор вважає напрям екологізації процесів економічного розвитку, при якому зменшується екологодеструктивний вплив на довкілля водночас із покращенням економічних показників виробника внаслідок упровадження нової техніки та технології, підвищення конкурентоспроможності продукції, зниження собівартості і підвищення ефективності виробництва загалом.

Еколого-економічну результативність, на нашу думку, слід трактувати як забезпечення прибутковості діяльності суб'єктів господарювання за рахунок зростання рівня використання природних ресурсів і зменшення навантаження на навколишнє середовище. Вважаємо, що саме можливість підвищення результативності своєї діяльності є головним мотивуючим чинником здійснення природо-

охоронних заходів і може бути досягнута за рахунок таких позицій:

- реальне вкладення коштів у природоохоронні заходи дає більший економічний ефект, ніж усунення наслідків екологічних аварій і катастроф;
- собівартість продукції, отримана з відходів, у більшості випадків у декілька разів менша, ніж отримана з природної сировини;
- підвищення вимог споживача та впровадження світових екологічних стандартів призводить до підвищення екологічності виробів задля розширення експортних можливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буркинський Б. В. Економічні проблеми природопользования / Буркинський Б. В., Ковалева Н. Г. – К. : Наукова думка, 1995. – 143 с.
2. Вернадський В. Научная мысль как планетное явление / Вернадський В. – М. : Наука, 1989. – 356 с.
3. Галушкіна Т. П. Екологічний менеджмент в Україні / Галушкіна Т. П. // Економіка України. – 2000. – № 6. – С. 78–83.
4. Основы экологии и природопользования / Дикань В. Л., Дейнека А. Г., Позднякова Л. А., Михайлов И. Д., Каграманян А. А. – Х. : ТОВ «Олант», 2002. – 384 с.
5. Диллик Т. Концепция «экологически осознанного» руководства предприятием / Диллик Т. // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 4. – С. 75–81.
6. Копач П. І. Проблема зниження відходності господарських комплексів гірничо-металургійного регіону та шляхи її вирішення / Копач П. І., Сердюк Я. Я. – Вип. 14. – (Серія «Екологія і природокористування»).
7. Механізми підвищення еколого-економічної ефективності управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 / І. В. Токмакова. – Х., 2006. – 20 с.
8. Удосконалення оцінки ефективності управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 / Л. М. Христенко ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ : [б. в.], 2007. – 19 с.